

NASR

﴿ ۱۱۰ ﴾ سُورَةُ النَّصْرِ

Buna Sûrei Nasr ve « اِذَا جَاءَ سُورَةُ سِي » denilir. Nedenidir, İbni Mes'uddan buna Sûrei

tevdî' dahi denildiği mervîdir, çünkü bunda Hazreti Peygamberin irtihaline bir iyma vardır, Buharîde Hazreti

Aişeden: « اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ » nâzil olduktan sonra Peygamber sallâllahü

aleyhi vesellem her kıldığı namazda «

سُبْحَانَكَ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي » derdi, rükûunda, sücûdunda bunları

çok söyler olmuştu. Yine Buharîde İbni Abbastan: demiştirki Hazreti Ömer beni meclisinde Bedir

ihtiyarlarıyla beraber alırdı, buna, ba'zısı içirilemiş gibi bunu niçin bizimle beraber alıyorsun bizim onun

kadar oğullarımız var demiş, Ömer de o bildiğiniz cihetten demiş, yine birgün beni çağırdı, onlarla beraber

aldı, sonra anladımki o gün beni onlara göstermek için çağırmış, dediki: «

اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ » kavli ilâhîsi hakkında ne dersiniz: ba'zıları bize nusret ve

fetih ihsan edildiğinde Allaha hamd ve istiğfar etmemiz emr olundu, dediler, ba'zısı da sükût etti, bir şey

söylemedi. Bana sende mi böyle söylüyorsun; ya İbni Abbas; dedi, ben hayır, dedim, ya ne diyorsun? Dedi,

o, dedim: Resulullahın ecelidir ona onu bildirdi; Allahın nusreti ve fetih geldiği vakit o senin ecelin

alâmetidir, artık « فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا » buyuruyor

dedim, Ömer benim bildiğim de ancak söylediğindir, dedi.

Âlûsî der ki: İbni Abbastan ve gayrisinden müteaddid rivayetlerde: bu Sûre nâzil olduğu zaman

aleyhissalâtü vesselamın

Sh:»6234

« نُعِيْتُ إِلَى نَفْسِي » = bana vefatım haber verildi» buyurduğu vârid olmuştur. Beyhekînin

rivayetinde: «bu Sûre nâzil olduğunda aleyhissalâtü vesselâm Hazreti Fatime radiyallahü anhayı çağırıp «

« قَدْ نُعِيْتُ إِلَى نَفْسِي » buyurmuş, o da ağlamış, sonra da gülmüş, sorulduğunda Hazreti

Fatime demiştir ki: vefatını haber verdi, ağladım, sonra da bana ehlimden ilk lâhık olacak sensin dedi

güldüm demiştir **اهـ**. Bunun Hicetülvedâ'da teşrik günlerinde, ya'ni Mekkede nâzil olduğuna dair bir

rivayet vardır, bundan Mekkî olduğunu zann etmemelidir, çünkü medenî demek esahhî kavle göre yalnız

Medîne içinde nâzil olan demek değil, Medîneye hicretten sonra nâzil olan demek olduğundan ondan sonra gerek seferde ve gerek hazerde, gerek Medînede ve gerek Mekkede nâzil olanların hepsine Medenî denilir. Maamafih gerek evvel, gerek sonra Mekkede nâzil olanlara mekkî diyenler de olmuştur. Bu ma'na ile buna da mekkî denilirse de yanlış anlatılmamalıdır, en doğrusu evvelkidir. Ve denilmiştirki: bu Sûre, âyet i'tibariyle değil, fakat Sûre i'tibariyle Kur'ânın en son nâzil olanıdır. Âlûsînin kayd ettiği vechile Müslim ve İbni ebî şeybe ve İbni merdüye İbni Abbastan şöyle rivayet eylemişler: bütün Kur'ândan en son nâzil olan Sûre « إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ » dır. اهـ. Bununla beraber Beyzavîde ve sairede çokları bunun fethi Mekkeden evvel nâzil olduğunu söylemişlerdir. Bahirde, Hayber gazasından dönüşte nâzil olduğu ve bundan sonra Resulullahın iki sene yaşadığı zikr edilmiştir. Hattâ Hayber gazası yedinci sene olduğu cihette iki seneden ziyade eder. Ve şu halde Peygamberin vefatını îyma etmesi vefatı sıralarında nâzil olmasından değil, alâmatını sayarak önceden haber vermiş olmasındadırki iki üç sene evvel gayb haberi verilmiş, ya'ni nusret, fethi gelmek ve nâsın islâma alay alay girmeğe başladıklarını görmek, bu üç muvaffakiyyeti görmeden sen vefat etmiyeceksin, fakat bunları gördüğün vakit Rabbına gitmeğe hazır ol denilmiş demek olur.

Âyetleri - Bilittifak üçtür.

Fasılası - ح ١ harfleridir.

Bu Sûrede evvelki Sûredeki ihlâs ve tevhid ile ibadetin mükâfatlarından olarak kevserin Dünyada bir nevi' tezahürü demek olan islâmın feyz-ü intişarı kazıyyesini ihbar siyakında, « وَلِيَّ دِينِ » de Peygambere muzaf olan dînden murad Allah dîni olan islâm olduğunu dahi beyan ederek Peygamberin son vazîfelerini bildirdiği cihetle evvelki Sûrenin bir akıbeti olmak üzere onunla mütenasibtir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿٢﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ
يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا ﴿٣﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
وَاسْتَغْفِرْهُ اِنَّهٗ كَانَ تَوَّابًا ﴿٤﴾

Meali Şerifi

Gelip de Allahın nusreti ve feth 1 Gördüğün vakit nâsı girerlerken Allah dînine fevcâ fevc 2 Artık tesbîh et

Rabbına hamdiyle ve mağfiretini dile, muhakkak ki o bir tevvab bulunuyor 3

1. ﴿اِذَا جَاءَ﴾ - «اِذَا», tahakkuk ifade eden bir zarfı zaman olduğu için fi'li mazîye dahil

olur, şart ma'nasına delâlet ettiği cihetle de mazînin ma'nasını müstakbele kalb ederek şartın istikbalde

tehakkukunu ifade eyler, burada şartı «جَاءَ» ile ona ma'tuf olan «رَأَيْتَ» fiillerinin mecmuudur,

cevabı da «فَسَبِّحْ» ve ma'tufudur.

«اِذَا»nın bu vechile tahakkuk ifade etmesinden dolayı burada makablinin de mülâhazesıyla şu

ma'na hasıl olur:

Sh:»6236

ya Muhammed! Seni gönderen, senin yegâne ma'budun olan Allahın nusreti ile fetih gelecek, hem sen

nâsın Allah dînine fevc fevc girmeğe başladıklarını göreceksin «

﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي﴾ . ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾

وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ . ﴿١٠﴾ إِنَّ
﴿تَنْصَرُوا اللَّهَ يَنْصَرُكُمْ﴾ buyurulmuştur, sen Allahın resülü olduğun ve evvelki Sûre

mazmunu üzere tevhid ve ihlâs ile Allaha ibadet ve ubudiyet edip sırf onun dînine sarıldığın, bu suretle

mücadele ederek ona yardım ettiğinden dolayı bunlar muhakkak olacak, işte bunlar tehakkuk ettiği vakit «

﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾ ilh...

﴿نَصْرُ اللَّهِ﴾ Allahın nusreti -düşmanlara karşı galib ve muzaffer kılacak olan mev'ud yardımı,
﴿نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ buyurulan yardımı
﴿وَالْفَتْحُ﴾ ve fetih- Zemaşerî derki: nasr ile fetih arasında ne fark vardır ki ona atf edilmiş?

Dersen!. Derimki: nasr, igase ve düşman üzere üstün kılmaktır, fetih de fethi bilâddir, ve ma'na Resulullahın

Araba veya Kureyşe zaferi ve Mekkenin fethidir, Allahın mü'minlere nusreti ve şirk bilâdını onlara fethi

cinsidir de denilmiştir **اهـ**. Râzî tefsîrinde de derki: nasr, matlûbun tahsîline ianedir, fetih de ona müteallık

olan matlûbun husule getirilmesidir, nusret fetha sebebidir, onun için atf edilmiştir.

İkinci bir vecih: nusret dînin kemali, fetih dünyevî ikbaldirki tamamı ni'mettir, bunun nazîri «

﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي﴾ dir.

Üçüncü bir vecih: nusret Dünyada maksuda zafer, fetih de « وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا » buyurulduğu

üzere Cennete âid olmaktır. Akvalin azheri nasrın Kureyşe veya bütün Araba galebe, fethin de Mekke fethi

olmasıdır **اهـ**. İbni Abbastan menkul olan da Mekkenin fethidir ki ona «fethulfütuh» ya'ni fetihlerin fethi

denilir, netekim buna mukaddime olan Hudeybiye muahedesine de fethi mübîn

denilmiştir.

Sh:»6237

Şu halde asıl ma'na sade Kureyşe veya Araba karşı nusretin ve Mekke fethinin hususiyetleri üzerine değil,

bunlar ileride bunlara terettüb edecek futuhatın miftahı, islâma futuhat kapılarının açılışı demek olması

hasebiyle bu galebe ve fethin gelmesi, gelecek bütün futuhatın gelmeğe başlaması ma'hasına râci'

olduğundan dolayı birçok müfessirîn bu nasr-u fethi cinse haml eylemişlerdir ki bu ma'na kevserin i'tasında

beyan olunan ma'na gibi olarak «

«الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي» buyurulan güne

işaret olmuş olur. Hiccetülveda'da teşrik günlerinde Minada nâzil olduğu rivayetine göre bu ma'na daha

yakın olur. Ancak bu takdirde « إِذَا » daki istikbal ma'nası « جَاءَ » fi'linde değil, ru'yetin ba'zı kısmı

i'tibariyle mülâhaza olunmak lâzım gelir. Bu iyzahtan sonra şu neticeye de gelebiliriz ki fetihten murad

yalnız memleket fethinden ibaret olmayıp daha ziyade kalblerin iman ve islâma fethi demek olur, Mekke

fethi üzerine en ziyade terettüb eden futuhat, dîni islâmın derhal intişar edivermiş olması ve yirmi seneden

beri Kureyş kâfirlerinin mümaneatinden dolayı hakkın kabulüne kapalı duran kalblerin Mekke ve Taif

fethinden sonra akın akın islâma açılmış bulunmasıdır. Onun için İsam demiştirki: «

يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا» ya münasib olan, fethin mü'minlere dîn kapısının

açılması ma'nasına haml olunması da kalbe çarpan ma'nalardandır **أهـ**. Yukarılarda da geçtiği üzere

Mekkenin fethi hicretin sekizinci senesi Ramazanında olmuştu, Resulullahın meyyetinde Muhacirîn ve

Ensar ve sair mü'minlerden on bin kişilik muntazam bir ordu vardı, ikibin kişi de sonradan iltihak etmişti.

Aleyhissalâtu vesselâm Mekke'de onbeş gün kaldı, ilk girdiği zaman Ka'benin kapısında durub: «

« لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ »

demişti. Sonra da: ey ehli Mekke! Şimdi ben size ne yapacağım? Dersiniz? Buyurdu. Hayır yapacaksın,

kerîm bir kardeş, ve kerîm bir kardeş oğlu, dediler. Haydi

gidiniz siz tulekasınız « اذْهَبُوا أَنْتُمْ اٱْطَّلَقَاءُ » buyurdu, bu suretle onları azad etti, onun için

onlara «tuleka» ta'bir olundu. O zamana kadar islâma girenler birer ikişer giriyorlardı. Buharî Amr ibni

selemeden şöyle tahric eylemiştir: demişdirki: feth olunca her kavm, islâm ile Resulullah'a mübaderet etti,

bütün kabîleler islâma gelmek için Mekkenin fethini gözetiyorlardı, ve onu kavmi ile bırakın eğer onlara

galebe ederse o Peygamberdir diyorlardı. Hasenden de: Resulullah sallallahü aleyhi vesellem Mekkeyi

feth edince a'rabîler «Allah teâla ehli Mekkeyi Ashabı filden korumuşken o mâdemki onlara karşı muzaffer

oldu o halde sizin ona eliniz irişmez» dediler ve fevc fevc Allah dînine girdiler اه . Bunlardan anlaşılırki

fetihten murad cumhurunun dediği gibi Mekkenin fethi olmakla beraber o yalnız adî bir şehrin fethinden

ibaret değil, Kâ'benin fethi olduğundan aynı zamanda kalblerin Allah dînine, islâm kapısının umum

insanlığa açılışı ve bu suretle fetihlerin fethi olmuştur. Derhal bütün Arabistana ve oradan bütün cihana

yayılan islâm futuhatı maddiyye ve ma'neviyyesi Kâ'be kapısının açılmasıyla başlamıştır. Şu da bunu iş'ar

eyler: 2. ﴿وَرَأَيْتَ النَّاسَ﴾ -bâlâda söylendiği vechile bu «

﴿رَأَيْتَ﴾ . ﴿جَاءَ﴾ » ye ma'tuf olarak « اِذَا » mecmunun başına dahil bulunduğuundan

mecmuu birden bir vakıt ve bir şart olmak üzere mülâhaza edilmek lâzım gelir. Râzînin dediği gibi nâstan

zâhir olan Arabın gayriye de şâmil olmak üzere umum insanlardır, fakat bu ta'mim, ibtida Arabdan başladığı

cihetle ilk evvel Arabe masruf olmak ıktiza eder. Onun için ekser müfessirîn, Arab demişlerdir. Asıl maksad

da istiğrakı hakikî ile her ferdi insanın değil, umumu urfî ile insanlık âleminin duhule başladığını görmek

veya bilmektir. « وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ » buyurulduğu

üzere insanlık hilkatinden ve akılden maksud Allahı tanıyıp ibadet etmek olduğu cihetle

hakki

Sh:»6239

tanımıyanların « أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ » hükmünde olduklarına da işaret

olabilir. Rû'yetten zâhir olan da gözle görmektir. İki mefulüne ta'diye eden efali kulûbdan olarak ilim

ma'nasına olmak da mühtemil denilmiştir. Ya'ni Allahın mevud olan nusreti ve fetih geldiği ve sen insanları

gördüğün veya eseri haricisiyle anlayıp bildiğin vakit ki ﴿يَدْخُلُونَ﴾ giriyorlar,- rû'yet basarî

olduğuna göre nâs, meful, bu cümle nâstan haldir, giriyorlarken demek olur. Rû'yet kalbî olduğuna göre de

onun ikinci mefulüdür. Nâsı giriyorlar gördüğün vakit demek olur. « دَخَلُوا » buyurulmayıp «

يَدْخُلُونَ » buyurulması da hepsinin duhulleri tamam olmuş olmayıp girmeğe başladıklarını ve

peyderpey gireceklerini iş'ar eder. Ve işte bu i'tibar ile ki nâs Arabdan maadaya da şâmil olur ve

istikbaldeki duhuller de bu hale mütelâhik olacağı anlaşılır. Ya'ni giriyorlar ve girecekler

﴿فِي دِينِ اللَّهِ﴾ Allah dînine -ya'ni hak islâm milletine ki Allah indinde dîn odur, ondan başka

dîn isteyenin dîni kabul olunmaz. «

﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾ . ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ﴾
﴿دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ dir. Allaha

tav'an teslim olup da inkiyad etmiyen nihayet kerhen inkiyad etmeğe mecbur olur, ona irca' edilir. «

وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ
﴿أَفْوَاجًا﴾ fevc fevc: alaylarıyla cemaat cemaat. Bu da nâsa râci'

olan « يَدْخُلُونَ » zamirinden haldir. Râgıb der ki: fevc, sür'atle geçen cemaattir, mutlak cemaat

ma'nâsına da gelir اهـ . Şu halde her iki ma'na l'tibariyle bizim alay ta'birimize müşabihtir. Burada mutlak

cemaat ma'nâsına olmakla beraber efvacen diye cemi'lenmesi haysiyetiyle de fevca fevc, alay alay demek

olacağından dolayı bu dühulün peyderpey gelen bir geçid resmi manzarası ifade etmiş olacağından gaflet

olunmamak iktiza eyler. Bu manzara ise « لِيُظْهَرَ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ » va'di mucebince bu

hak dînin bütün dînlere galebesinin zuhuru

manzarasıdır ki bu, Mekkenin fethi ile Resulullahın vefatı arasında başlamıştır.

Ebu Ömer İbni Abdül'berr demiştir ki: Resulullahın vefatında Arabda kâfir kalmamıştı, Mekkenin fethini müteakıb Huneyn ve Taif muharebelerinden sonra hepsi islâma girmişti, kimi kendi gelmiş kimi de fevc fevc vefdlerini murahhas hey'etlerini göndermişlerdi, İbni atıyye de demiştir ki bunun kâfir kalmamıştı

demesinden murad Allahü a'lem put perest Arab kalmamıştı demek olmalıdır. Çünkü Benî tağlib Nasârâsı

Resulullahın hayatında henüz islâma girmiş olmayıp cizye vermeği kabul eylemişlerdi. O halde murad ehli

Mekke, Taif, Yemen, Hevâzin ve emsali abedei evsan olmuş olur **اهـ**. İkrime ve Mukatilden bir rivayette

de nâstan murad ehli Yemen denilmiş, onlardan yedi yüz kişi murahhas (vefd) olarak gelmiş islâmı kabul

etmişlerdi. Bu münasebetle « **أَلَايْمَانُ يْمَانٍ وَ الْحَكْمَةُ يْمَانِيَّةٌ** » iyman,

Yemanîdir, hikmet de Yemanîdir, ya'ni Yemen tarafına mensûbdur, hadîsi de ma'ruftur. Mekkenin fethiyle

akıbindeki Huneyn muharebesi ve Taif muharasından başka bir harb olmaksızın, ondan sonra

Peygamberin vefatına kadar iki sene zarfında bütün Arabistanın her tarafından akın akın, fevc fevc hey'etler

gelerek islâma girmişler, Necranlılar ve Benî tağlib gibi henüz doğrudan doğru islâmı kabul etmemiş

bulunanlar da islâm zimmet ve tabi'yyetini kabul etmişler, islâm milleti içine girmişlerdi, ve bu suretle

haricdeki devletlere karşı da islâmî da'vet ve fütühatının kapısı açılmış bulunuyordu ki; hep bunlar «

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ « va'dinin zuhura başlamış olması idi, ve bu günler «
الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي « buyurulmuş olan

günler idi. Bununla Resulallahın risalet ve tebliğ vazîfesi hitama irmiş ve bundan sonrası ümmetin uhdei

emanet ve kifayetine kalan vezâif olmuş oluyordu. Bundan dolayı buyuruluyor ki işte muhakkak olacak olan

bu vukuât olduğu, ya'ni mev'ud olan o nasr-u feth geldiği

Sh:»6241

ve sen insanların böyle fevc fevc Allah dînine girmeğe başladıklarını gördüğün vakit 3.

﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾ artık tesbîh et rabbına hamd ile -seni inayet ve terbiyei hassasiyle

yetiştirip hüdâ ve hak dîni ile göndererek « لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ « va'dini yerine

getirmek üzere o hamd-ü tebcile şayan muvaffakiyetlere irdiren, sana kevseri verip düşmanlarını ebter

kılan rabbının büyük atâ ve ihsanına mazheriyyetten dolayı ona lâyük her türlü övgü ve ta'zîmat ile hamd

ederek onun zati sübhanîsini her vechile, ya'ni zatında, sıfatında, efalinde, esmasında şanına yaraşmıyan

eksiklik şâibelerinden tenzih ve takdise daha ziyade devam et. Demek ki bütün bunlardan: nusret ve

fetihten ve neşri dînden netice, gayei hikmet tesbih ve tahmiddir. «

دَعْوِيهِمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَخِرُ
دَعْوِيهِمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» buyurulduğu üzere ehli Cennetin

Cennette de evvel ve âhir duâları tesbih ve tahmiddir. «

وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ» mantukunca Meleklerin de işi odur. Ve hattâ her

şey kendi hususiyetine göre halikına hamd ile tesbih ettiğine nazaran hamd ile tesbih bütün hılkatin

gayesi demektir, «

«وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ»

yukarılarda geçmişti ki tesbîh esasen balığın suda, kuşun ve atın hevada, nücumin eflâkte hızla geçişleri

gibi sūr'atle geçmek, ya'ni hızla yüzmek ma'nasına sibahatten tef'ıl olduğu için çok yüzdürmek ma'nasının

lâzımı olarak çok uzaklaştırmak veya pâklikte, temizlikte çok ileri götürmek ma'nasından me'huz olarak

tenzihte mütearef olmuştur. Râgib: der ki tesbîh Allah tealâyı tenzihtir, bunun aslı da Allaha ibadette sūr'atle

gidiştir, ib'ad « أَبَعْدَهُ اللَّهُ = Allah ırağ etsin» gibi şerr hakkında kullanıldığı gibi tesbih de fi'li hayra

tahsıys edilmiştir, ve tesbîh, gerek kavil ve gerek fiil ve gerek niyyet ibadâtin hepsine de itlak olunur, «

فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ» minelmusallîn, diye tefsîr edilmiştir, Maamafih evlâ

olan Sh:»6242

üçüne de şâmil olmaktadır. اهـ « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ » demek hamdin bir ifadei mahsusası olduğu gibi « سُبْحَانَ اللّٰهِ » demek de tesbîhin bir alemi mahsusu olduğundan dolayı Kamusta mezkûr olduğu

üzere tesbîh, sübhânallah demek ma'nasına da gelir, ve yerine göre « سُبْحَانَ اللّٰهِ » demek

teaccüb makamında da söylenir. Eğer teaccüb fevkal'âde bir güzellik münasebetiyle istihsan makamında

ise yaradanı bu bedî' sun'ıyla tenzih ma'nasında olur, ve eğer bir münasebetsizliğe teaccüb ile istihcan

makamında ise Halık tealâyı ondan tenzih ederim ma'nasında olur. «Sübhân» kelimesinin esmâi

husnâdan olarak zati bâriye itlak olunduğu da zikir olunmuştur. Ebül'beka külliyyatında da şöyle mezkûrdur:

Kur'anda tezekkî, islâm ma'nasına olduğu gibi tesbih de hep salâttır, maamafih Kur'anda tesbîh, vücuh ile

tenzih ma'nasına da varid olmuştur. Tesbihten tenzih ve zikri mücerred murad olduğunda harfi cerr ile

teaddî etmez « سَبَّحَ بِاللّٰهِ » denilmez, fıl, ya'ni salâta makrun tenzih murad olduğunda zaman ise bu

murada tenbih için harfi cerr ile teaddî eder, bir de tesbîh, taât ve ibadat ile, takdis de mearif ve i'tikadat ile

olur. Tesbîh, lâyük olmiyanı nefiydir, takdis lâyük olanı isbattır, «

اهـ « فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ • ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ﴾ » ma'nasıdır,

ya'ni burada « با » ile teaddî etmiş değildir. Tesbîhin hamd ile cem'i emr olunmuştur. Râzî der ki Hak

tealânın sıfatları selb-ü îcab, nefy-ü isbatta mülâhaza olunur. Sülûb ise îcabâta mukaddemdir. Tesbîh,

vâcibül'vücudun sıfati selbiyyesine işarettir ki bunlar celâl sıfatlarıdır. Tahmid de sıfati sübutiyyeye işarettir

ki bunlar da ikram sıfatlarıdır **اهـ**.

Şu halde tesbîh ile hamdin cem'i zül'celâli vel'ikram ismi hükmünce celâl ve ikram sıfatlarının isbat ve

ızharı

Sh:»6243

demek olur. Bu şöyle de ızzah olunur: Yine müfessirînin zikr ettikleri vechile Resulullah sallâllahü aleyhi

veselleme tesbihten suâl olunduğunda buyurmuştur ki: « **تَنْزِيَهُ اللّٰهِ مِنْ كُلِّ سُوْءٍ** = Allah

tealâyı her ârızadan, şâibeden tenzihtir **اهـ**. » Bu ise gerek sıfati zatiyyesinde ve gerek sıfati fi'linde nefiy

veya isbatı câiz ve lâyük olmayacak her nakîsadan nezîh demek olur, binaenaleyh tesbîh Allah tealânın

zatında, sıfatında, e'falinde esmâsında nezâhet ve pâkliğini ifade eder. Bu da hadîsat ve mümkinatın

şanından olan çirkinliklere, eksikliklere ve kemali ilâhiye münafî bulunan ahvale karşı sıfati fi'liden olan

gadab ve celâl sıfatının tecellisini ve zatında hiç bir noksan kabul etmiyen sıfati cemalin, hüsni ekmelin

bütün pâkliğile tahakkukunu istilzam eyler. Bundan dolayıdırki «

« **وَيَسْبِحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ** » kavliilâhîsi tesbihin sıfati celâl

ile alâkasını açık olarak ifade etmektedir. O halde tesbihin hakikati, hamdin hakikati gibi doğrudan doğru

Allah tealânın kendisine mahsus olan ve subbuh, kuddûs Hamîd ismi şeriflerinin muktezası bulunan fi'ildir.

Mahlûkata aid olan tesbih ise her birinin mevahibi fitriyyesine göre mümkün olabilen istitaati mahsusası

nisbetinde gerek fi'len ve gerek kavlen ve gerek i'tikaden onun ızhar ve i'lânı için emriilâhîye ittiba'dan

ibarettir. Bu haysiyetledirki tesbih kavil, fi'il, niyyet ve i'tikada şâmil olmak üzere ve bilassa namaz

ma'nasına ve sübhâneke ve sübhanâllah gibi tenzihi ifade eden ezkâr ile sena ma'halarına gelmektedir, ve

onun için burada ekser müfessirîn mutlâka tenzîh ile, ba'zıları da namaz ile, diğer ba'zıları da subhânallah

demek ile tefsir eylemişler, ba'zıları da « سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا » gibi tesbîhi

teaccub olarak bu muvaffakiyyetin şayanı hayret bir surette büyüklüğünü tes'iyd için olduğunu

anlatmışlardır. Ebüssûud bu vecihleri şöyle hulâsa eylemiştir: Rabbına hamd ederek sübhanallah, de,

yâhud kimsenin kalbine hutur etmiyecek

Sh:»6244

vehile sana o şayanı hayret galebe ve muvaffakiyyetleri müyesser kıldığından dolayı onun o güzel, o bedî'

sun'una hamd ederek teaccub et, yâhud ziyade in'amından dolayı ziyade ibadet ve senâ olmak üzere onu

tesbîh ve hamd ederek zikret. Yâhud ni'metine hamd ederek onun için namaz kıl. Kâ'benin kapısını açtığı zaman Resulullahın sekiz rek'at kuşluk namazı kılmış olduğu rivayet olunmuştur. Yâhud va'dini yerine getirdiğinden dolayı hamd ederek onu zalimlerin söylediklerinden tenzih et, yâhud ikram sıfatlarına hamd ederek celâl sıfatlarıyla senâ et **اه**.

Resulullahın birçok âyetlerde geçtiği üzere daha evvelden dahi tesbîh ve hamd ile emr olduğu ve binaenaleyh fetihten evvel dahi tesbîh ve hamd etmekte bulunduğu ma'lûm olmak hasebiyle buradaki emrin devam, veya tezyid veya diğer bir nükte ile bir ma'hayı mahsus ifade etmesi lâzım geleceğinden zikr olunan vucuh ile müfessirîn bunu anlatmak istemişlerdir. Şu muhakkaktırki Allah tealânın celâl ve ikram tecelliyâtı hiç bir lâhza munkati' olmadığından dolayı her zaman ona tesbîh ve hamd vazîfedir, ve hamd Fatihada izzah olduğu üzere yalnız ni'meti gayri vâsileden dolayı değil, ni'meti vâsileden dolayı da olur. Ve o zaman hamd, şükür ma'nasında olur. Binaenaleyh celâl ve ikram tecelliyâtı tezayüd ettiği nisbette de tesbîh ve hamdin tezyidi icyab eder. Zira ni'met ve ikrama irince mün'imi ve sıfatı celâlini unutmak ve celâl eseri karşısında cemal ve ikrâm tecelliyâtını unutmak, husrana götüren cehil ve küfrân huylarındandır. Nasr-u fetihde ise bir taraftan izharı celâl, bir taraftan da ikram ile va'de vefa vardır. Binaenaleyh bunların tehakkukiyle tesbîh ve hamd vazîfesi bitmiş olmayıp asıl bu muvaffakiyyeti müşahededen sonra tesbîh ve

hamdin ziyadesiyle iyfası maksuddur. En yüksek pâklik ile en yüksek hamd-ü şükür zevkı asıl o zamandır.

Ve asıl o zamandır

Sh:»6245

ki kalbin daha yüksek bir ferağ ve temizlikle Hak tealânın celâl ve cemali neş'esini duyarak ona müteveccih

olması lâzımdır. Netekîm « فَاذَا فَرَعْتَ فَانصَبْ وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ »

buyurmuştu, ve onun için ehli Cennetin bütün da'vası da tesbîh ve hamddir. İşte «

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ » diye zikre müvazabet de bu zevk-u neş'e ile cemali hakka olan o

şevk-u rağbetin i'lân ve izharı ve ruhun bütün külliyyetiyle ona tevchi demek olduğu gibi ta ibtidai risalette

« وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ » buyurulmuş olan asnâmın bu feth-u zafer üzerine kırılması ve zâhir-ü bâtında

şirk âsâr ve ahlak ve âdâtının silinmesi için tathirat icrası da o tesbîh ve tenzihin muktezasıdır. Bundan

dolayı burada « سَبِّحْ » emri, Allah tealâyı zikr-ü tenzihin teksirini ifade ederken zâhir-ü bâtının tathiri

emrini de ifade etmiş olur. Fakat ânifen ihtar olunduğu üzere tesbîh ve tahmidin hakikatı yine Allaha

mahsus olduğu için her kim olursa olsun Dünyada hiç bir mahlûkun onu bütün kemaliyle iyfası kabil olmaz,

abid, ma'sum olsa da münezzehtir sübhan olamaz. Her ne kadar hulûkı azîm olan ilâhî ahlak ile tehalluk

«لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ» olsa dahi Halık tealânın «قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ» etse,

olan zati sübhânîsine nisbetle mahlûkun kusur ve noksanı mahiyetinin lâzımıdır, onun bütün kemali «

«إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» mîsakıyla Allah tealânın avn-ü inayetinden aldığı feyzı

imdada bağlıdır. Her hususta nasr-u fetih ondandır, netekim Resulullah «

«لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَيَّ نَفْسِكَ» = ben sana

senayı sayıp tüketemem, sen kendi senâ ettiğin gibisin» demiştir. «

«مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ» vârid olmuştur. Bu kusuru örtecek, bu eksikliği ikmâl edecek

olan da ancak Allah tealânın mağfiretidir. O da talep edene mev'ud olduğundan buna işaret olarak da

buyuruluyor ki ﴿وَاسْتَغْفِرْهُ﴾ ve ona istiğfar et -Sûreyi Muhammedde «

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ

Sh:»6246

buyurulduğu üzere gerek kendin ve gerek ümmetin için mağfiretini dile, ki «

«لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ» hukmü de zâhir olarak bütün

temizlikle Rabbina rucu' edesin ﴿إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾ çünkü o muhakkak bir tevabb bulunuyor-

tevbe ile kendine rucu' edenleri ötedenberi kabul ile mağfiret ede gelmiştir. Binaenaleyh istiğfar ve tevbe

edenler kabulünü ümid etsinler. Kelâmın zâhir « غَفَّارًا » denilmek iken « تَوَّابًا » buyurulması

nüktelidir. Tesbîhin hamde ıktıranı gibi bununla istiğfarın tam faidesi tevbeyle iktıranı halinde olacağına bir

tenbih vardır. İstiğfar, « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ » yâhud « رَبَّنَا اغْفِرْ لِي » gibi duâ ve niyaz ile mağfiret istemektir. Tevbe

mağfiret et, bize mağfiret buyur, mağfiretini niyaz ederim» gibi duâ ve niyaz ile mağfiret istemektir. Tevbe

ise yukarılarda izzah olunduğu üzere günaha nedamet ve bir daha yapmamak üzere azm ile rucu'dur,

insan başkalarının günahları için de istiğfar edebilir, Kur'ânda «

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ » gibi

bunun pek güzel misâlleri vardır. Onun için buradada « وَأَسْتَغْفِرُهُ » emri Peyamberin sade kendisi

için olmak lâzım gelmeyip ümmeti için de olur. Ve hattâ daha ziyade ümmeti için denilmiştir. Lâkin kimse

başkasının namına tevbe edemez, bununla beraber istiğfar tevbeyle de tezammun edebilir. Âlûsînin nakl

ettiği vechile İbni Receb demiştirki: mücerred istiğfar, duâda mağfiret talebiyle beraber tevbedir, «

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ » gibi tevbeyle de zikr ederek istiğfar ise sade mağfiret

talebiyle duâdır. Bir de demiştirki mücerred istiğfar geçmiş günaha nedametle onun şerrinden vikayeyi duâ

ile talep ve gelecek günahın şerrinden de onu yapmamağa azm ile vikayeyi talebdir. Ve işte «

لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْأِصْرَارِ وَلَا كَبِيرَةَ مَعَ الْأِسْتِغْفَارِ = ısrar ile sagîre

yoktur, istiğfar ile de kebîre yoktur» gibi vârid olan eserlerde ısrarı men'eden ve mücerred olarak zikr edilen

istiğfardan murad böyle nedamet ve azm ile tevbeyle mutazammın olan istiğfardır,

Sh:»6247

eğer geçmiş günâha nedamet yoksa o sade duâdır, nedamete mukarin ise tevbedir **اه**. Bunun hâsılı;

şer'an istiğfara mev'ud ve müterettib olan ahkâm, tevbe ma'hasında olan istiğfardadır, mutlak olarak istiğfar

denildiği zaman o murad olunur, tevbe, nedamet ma'hası bulunmayan ve günâhına peşiman olmaksızın

sadece onun afv-u mağfiretini istemekten ibaret kalan istiğfar, sade bir duâdır, makbul olmamak gerektir.

Çünkü hem günaha peşimanlık duymamak hem de onun mağfiretini istemek Allah karşı sû'i edebdir, ancak

bu kişinin kendi günahı hakkındadır. Bir de bu Âyette ihtibâk san'atı olduğu söylenmiştir. Asıl kelâm «ona

istiğfar et, çünkü o bir gaffardır, ve tevbe et çünkü o bir tevvabdır» demek olup her birinden birinin hazfiyle

diğerine işaret edilmiştir.

Sûrenin başında da işaret olunduğu üzere imam Ahmed ibni Hanbelin Müsnedinde ve sahihi Müslimde

ve daha başkalarında Hazreti Aışeden rivayet olunmuşturki: Resulullah son zamanlarında «

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَتَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ

olmuştu, ve sorulduğunda: Rabbim bana ümmetimde bir alemet göreceğimi haber verdi, ve onu gördüğüm zaman hamd ile tesbîh ve istiğfar etmemi emir buyurdu, demişti. Tefsiri Keşşaf'ta derki; tesbîh emriyle beraber istiğfar emri dînin kıvamı olan emr ile emri tekmil içindir, ya'ni dînin kıvamı tâat ile ma'siyetten korunmak beynini cemi'dedir, bir de Resullahın ismetiyle beraber bu emr ümmetine lûtf olmak içindir. Bir de istiğfar Allah için tevazu'dan ve hazmı nefsidendir ve ondan dolayı nefsinde bir ibadettir. Peygamber sallallâhu aleyhi vesellem Hazretlerinin «ben gece ve gündüz yüz kerre istiğfar ederim» dediği de rivayati sahiha cümsindendir **اهـ**.

Âlûsî derki: âbid her ne kadar bezli mechûd etse de ma'budun celâline lâyük olanı gereğî gibi ifade kusurdan halî olamayacağına işaret için birçok taatlardan sonra istiğfar

Sh:»6248

da meşru' kılınmıştır, onun için zikretmişlerdirki: farz namazı kılan kimse için akıbinde üç kerre istiğfar etmesi, teheccüd kılanın sehar vakitleri dilediği kadar istiğfar etmesi, ve hâcının hacdan sonra istiğfar etmesi meşru' kılınmıştır, «

﴿وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ﴾ . ﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ﴾

« النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » Kezalik abdestin

nihayetinde ve her meclisin hitamında istiğfarın meşru' olduğu da rivayet olunmuştur: Resulullah her hangi

bir meclisten kalkarken de «

« سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ . اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ » derdi. Bu

vechile istiğfar emrinden anlaşıldığı nakl edilen vefat haberine bir remiz var demektir, meşhuru da bu

işaret, emri dînin tekâmülüyle da'vet vazîfesinin temama yaklaştığına delâletten anlaşılmıştır اهـ .

«

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَىٰ

الدِّينِ كُلِّهِ » âyetleri Resulullahın irsali, Hak dîninin bütün dînlere karşı izharı hikmeti için olduğunu

anlattığı ve « فَأَمَّا نُرَيْنَاكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ » gibi âyetlerde

de kâfirlere karşı yapılmış olan va'dlerin ba'zısı Peygamberin vefatından evvel Dünyada göreceğine işaret

buyurulduğu gibi bu Sûrede de nasır ve fethin geleceği ve halkın alay alay dîni hakka girmeğe

başladıklarını Resulûllahın muhakkak göreceği va'd olunarak bu görüş tehakkuk ettiği zaman tesbîh ve

hamd ile istiğfarın emr olunması ve sonra buna ta'lil makamında tevvab ismi şerifiyle hitam verilmesi ve

tesbîh ve hamd ehli Cennetin evvel ve âhir gayesi da'vası olduğunun ma'lûm bulunması ve mağfirette

örtmek, tevabda rücuu kabul etmek ma'nalarının da esas olması düşünülünce muhakkak bir va'di kerîm ile

onun sureti kat'iyyede incazını ifade eden bu « إِذَا جَاءَ، وَرَأَيْتَ، فَسَبِّحْ » ta'likin bir

çok nüktelere delâlet eyliyen müfadinin hasılı: o vakit gelince, va'din tamam olup risalet vazîfesinin hıtama

irerek « ارْجِعْ » emrinin tehakkuk edeceğini ve binaenaleyh o alâmetler görülünce va'din sıdkını ve

hakkındaki inayet ve tecelliyâtı ilâhiyenin kudsiyyet ve azametini görmüş, kevserin

zevki

Sh:»6249

cereyanını müşahede eylemiş olan zati Muhammedînin o neşei muvaffakiyyetle mutmainn ve müsaffa

lekesiz olarak bu âlemi fânîden, bu dari imtihan ve ma'rekei zünüb olan Dünyadan çekilip ruhi kâk ve sirri

pâk ile hakkal'yakîn likaulaha kavuşmak üzere tesbîh, hamd ve en ziyade ümmeti için istiğfar ederek «

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ » hükmüne hâzır ve âmade bulunması lüzumunu iş'ar

olduğu sezilir, ki bunda « وَلِي دِينِ » mazmunundaki ihlâs ve tebşirin de bir îyzah ve incazı vardır.

Rivayet olunmuştur ki: bu Süre, nâzil olduğunda Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem bir hutbe iyrad edip

şöyle buyurmuştu: «

إِنَّ عَبْدًا خَيْرَهُ اللَّهُ بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ لِقَائِهِ فَاخْتَارَ لِقَاءَ اللَّهِ

= bir kul, Allah onu Dünya ile kendi likası arasında muhayyer kıldı, o Allahın likasını ihtiyar eyledi». Bunun

ne demek olduğunu Ebu Bekir radiyallahü anh anlamıştı da: nefislerimiz ve mallarımız, atalarımız ve

evlâdlarımızla sana feda olalım! Demişti, yine rivayet olunmuştur ki: Resullullah bunu ashabına okuduğu

vakit sevinmişler, fakat Hazreti Abbas radiyallahü anh ağlamıştı, aleyhissalâtu vesselâm neye ağlıyorsun

amuca? Buyurdu, sana vefatın haber veriliyor « نُعَيْتَ إِلَيْكَ نَفْسَكَ » dedi, evet dediğin gibi

« إِنَّهَا لَكُمْمَا تَقُولُ » buyurdu. Hazreti Ömerin ve İbni Abbasın bunu anlayışları da yukarıda

zikrolunmuştu.

Nasır, fetih ve ru'yet bu üç şarta tesbîh ve hamd, istiğfar, bu üç emrin terettübüne müteallık nükteleleri

beyan ederken Râzî, tefsirinde derki: Hak yolcularının seyrinde iki tarik vardır; kimisi «

مَا رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَأَيْتَ اللَّهَ بَعْدَهُ = hiç birşey görmedim ille ondan sonra

Allahı gördüm» demiştir. Kimisi de « مَا رَأَيْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَأَيْتَ اللَّهَ قَبْلَهُ = hiç

birşey görmedim ille ondan evvel Allahı gördüm» demiştir. Şek yok ki bu tarik daha ekmeldir, zira mealimi

hikemiyye i'tibariyle müessirden esere inmek eserden müessire çıkmaktan mertebeye daha yüksektir.

Riyazât erbabının fikirlerince

Sh:»6250

de nur kaynağı vâcibülvücut, zulmet kaynağı mümkünülvücut olduğundan vâcibülvucudda istiğrak elbette daha eşreflidir, hem asl ile tâbi'a istidlâl tâbi' ile asla istidlâldan daha kuvvetlidir. Bu anlaşıldıktan sonra bu âyet de işte bu iki tarikin eşrefi olan tarika delâlet eylemektedir. Zira Halık ile iştiğali nefis ile iştiğale takdim ederek evvela Halika âid iki emr: tesbîh ve hamd zikir olunmuş, sonra da üçüncü mertebede istiğfar zikredilmişirki hem Halika, hem de halka iltifat olan memzuc bir halettir. Tesbîh, sıfatı celâl olan sıfâtı selbiyyeye, tahmid de sıfatı ikram olan sıfâtı sübutiyyeye delâlet ettiğinden dolayı celâli mülâhaza ikramı mülâhazaya takdim olunmak için tesbîh, hamde takdim olunmuş, sonra da Halıktan halka nüzul tarikiyle istiğfar zikredilmiştir. Çünkü bunda nefsin kusurunu ve hakkın cudunu görmek ve nefis için aslâh ve ekmele olanı talep etmek vardır. Ma'lûmki kul, Allahdan gayrisinin mütaleasiyle meşgul olduğu nisbette Allah tealânın Hazreti celâlini mütaleadan mahrum olur, istiğfarın tesbîh ve tahmidden sonraya te'hîri bu dakikaya işaret eyler **اه**. Lâkin şunu da unutmamak lâzım gelirki burada halka olan bu nuzul halkta kalmak için değil, halktan halika ekmele vechile rucu' ve onun mağfiretiyle lütfi cemaline müstağrak olmak üzere huzuru ehadiyyetine kabul için olduğuna tenbihen nihayeti tevvab ismi şerifiyle hatm olunmuştur.

Bunda zikrolunan iki tarikin ikisini de câmi' olmak üzere halka nüzulden sonra yine Halika rucu' ve ewel ve

âhir tevhid ile mead ve müntehada karar vardır. «

﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ﴾ . ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾ . ﴿إِنَّا لِلَّهِ
﴿وَأَنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾

Kevser kendisine verilmiş olan Fahriâlem sallâllahü aleyhi vesellem nihayet böyle mansur ve muzaffer

olarak kendisine fûtuhat kapıları açıldığı ve halkın alay alay, akın akın Allah dînine girmeğe başladıklarını

gördüğü ve bu suretle dîn tekâmül ederek

Sh:»6251

risalet vazîfesi hitama irip mucebince Dünyada icrayı ahkâm etmek üzere bütün Dünya maddeten ve

ma'nen kendisine teveccüh eylemiş bulunduğu sırada «

لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ثُمَّ يُجْزَىٰ
«الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ»

karşısında bulunuyordu. Birisi: zafer ve fethin muktezası olarak Dünya saltanat ve ganîmetinin teveccühü,

birisi de onu kazandıran Allah dîninin muktezası olarak o fâni Dünya ıkbaline meyl-ü iltifat etmeyip Allahın

lûf-ü inayetiyle mahza Allah için yapılmış olan o mesai, ve mücahedenin ecrini hiç bir dünyevî garazla

kirletmiyerek « **وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ** » hukmünü tehakkuk ettirmek üzere bu

muvaffakiyyetle şükran içinde pâk, musaffâ olarak Allaha kavuşmak. Bir nâmi de Tevdî' Sûresi olan bu Sûre

işte bu saatin hulûlünde onun artık tesbih ve hamd ederek bundan böyle bu dîni ekmelin icrayı ahkâmını

ümmetine tevdi' ve mihnet-ü fena âlemi olan bu cismaniyyet âlemine veda' edip Rabbin likasını istemesine

işaret ediyordu. Hazreti Yusûf mülkte muvaffakiyyetinin neticesinde «

**رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيٌّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا
وَالْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ** » diye müslim olarak alınıp salihlere ilhakını istediği gibi Resuli Ekrem

sallâllahü aleyhi vesellem de hutbesinde «

إِنَّ عَبْدًا خَيْرَهُ اللَّهُ بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ لِقَائِهِ فَاخْتَارَ لِقَاءَ اللَّهِ

» diye işaret eylediği vechile Dünyayı bırakıp Allahın likasını ihtiyar eyledi.

Hicretin onuncu senesi «

**الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضَيْتُ لَكُمْ
الْإِسْلَامَ دِينًا** » âyetinin nâzil olduğu veda' haccini yaptıktan

Sh:»6252

ve « **أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ** = Bakınız tebliğ ettimmi? Bakınız tebliğ

ettimmi?» Diye diye iyrad buyurduğu meşhur veda' hutbesini iyrad eyledikten sonra Medîneye avdet

buyurmuştu, hem hamd ile tesbih ediyordu. Bu arada son âyet olarak «

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ » âyeti nâzil olmuştu, derken on birinci senei hicriyesi Saferinin

sonlarında bir baş ağrısından rahatsızlanarak Rebiulevvelin on ikinci gününe kadar devam eden bu

rahatsızlığı esnasında dahi son üç günden maadasında mescidi saadet çıkıp namazı kıldırımdan

kalmamıştı, bu esnada birgün Fadl ibni Abbas ile Aliyy ibni ebî Talib Hazretlerinin ikisi arasında minbere

çıkıp hamd-ü sena ettikten sonra iyrad buyurduğu hutbesinde: « **أَيُّهَا النَّاسُ** » ben kimin sırtına bir

değnek vurdumsa işte sırtım benden kısas etsin ve eğer ben bir kimsenin ırzına şetm etmiş isem işte ırzım

ona kısas etsin, ben kimsenin malını almışsam işte malım ondan alsın ve benim tarafımdan husumet olur

diye korkmasın o benim şanımdan değildir, dedi indi, öğle namazını kıldıktan sonra yine minbere döndü,

evvelki sözünü tekrar eyledi. Bunun üzerine üç dirhem iddia eden bir kişiye derhal bedelini verdi, sonra

şöyle buyurdu: haberiniz olsun Dünya mahcubluğu Âhret mahcubluğundan ehvendir, sonra ashabi Uhude

duâ etti ve onlar için istiğfar eyledi, sonra da bâlâda zikr olunduğu üzere: bir kul, Allah onu Dünya ile likası

beyninde muhayyer kıldı da o Allahın likasını açlamıştı da «

فَدَيْنَاكَ بِأَنْفُسِنَا وَ أَمْوَالِنَا وَ أَبَائِنَا وَ أَوْلَادِنَا» demişti, sonra da

Ensarı tavsiye buyurdu. Ancak üç gün mescide çıkamamıştı, ezan okununca Ebu Bekre emr edin nâsa

namazı kıldırsın buyurdu, Rebûl'evvelin on ikinci günü, Pazartesi günü -ki mevlidi günüdür- Hazreti

Âişeden rivayet olunduğu vechile önündeki bardağa mübarek elini batırıp su ile yüzünü mesh ediyor, «

اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى سَكَرَاتِ الْمَوْتِ = Allahım

Sh:»6253

bana ölüm sekeratına karşı yardım buyur» diye duâ ediyordu, kuşluk vakti idi derken ağırlaştı Hazreti Aişe

kucağına almıştı, bu fanî âleme gözünü yumdu, son kelâmı « بَلِ الرَّفِيقِ الْأَعْلَى = hayır refik

a'lâ» diye rabbine arzı iştihak oldu, maksudu olan likaulaha kavuştu (

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ bak). sallâllahü aleyhi

ve alâ alihi ve sahbihi.

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا
النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ
الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ
وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ
عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. رَبِّ
اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَنَا. رَبَّنَا اغْفِرْ
لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ. اللَّهُمَّ آخِنَا
عَلَى دِينِهِ وَآمِنَّا عَلَى سُنَّتِهِ وَأَحْشِرْنَا تَحْتَ لَوَائِهِ. سُبْحَانَكَ
اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَتُوبُ إِلَيْكَ. فَلْيَكُنْ آخِرُ دَعْوَانَا
أَنَّ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

Bu muvaffakiyete, bu güzel hâtimeye, böyle tesbîh ve hamd ile Allahın mağfiretine kavuşuran Allah

« لَكُمْ دِينُكُمْ »
dînine mukabil bu ni'metin kadrini bilmeyip küfr-ü küfranda ısrar eden ve kendilerine

» denilen ve tevbeye yanaşmayan kâfirlerin sui akıbetleriyle cezaları da en bâriz bir misal ile gösterilmek ve

Peygamberin vefatiyle islâmın fütuhât ve intişârına halel gelmeyip ona düşmanlık edenlerin yine

muradlarına iremiyecekleri anlatılmak üzere bunun akibinde Hazreti Peygamberin amucası iken ona iman

şerefine nâil olmayıp küfür ve husumet edenlerle beraber olduğundan dolayı haseb-ü nesebi, servet-ü

mesâisi kendisine fâide vermemiş olan Ebu Lehebin ebedî husranını anlatan « تَبَّتْ » Suresi

gelecektir.